

MIÉRT VAN SZÜKSÉG MA EGY ÖSFOGLALKOZÁSRA?

GONDOLATOK A PÁSZTOROK ÉS A TERMÉSZETVÉDELEM KAPCSOLATÁRÓL

Hoffmann Károly, Konyhás Sándor (HNP), Molnár Zsolt (MTA ÖK)

Mi lesz gyepjeinkkel, mocsarainkkal és nyílt erdőinkkel, ha eltűnik a hazai tájból a pásztor, a magyarság egyik ősfoglalkozása? Ezek az élőhelyek ugyanis az elmúlt évszázadokban, évezredekben folytatott legeltető gazdálkodás hatása alatt fejlődtek, és váltak olyanná, amilyenek ma szeretjük őket. A válasz összetett. Ha legelő jószág sem marad, akkor legtöbb esetben elavarasodnak e helyek, benövi őket a cserjés, felszaporodnak a tájidegen növényfajok, értékes biológiai sokféleségük drasztikusan csökken. Ha legelő jószág ugyan marad, de pásztor nem, akkor pótmegoldásokra kényszerülünk. Kerítéseket építünk a tájban, vagy drótba villanyt vezetve tartjuk egy adott legelőn a jószágot. Villanypásztorok hívják ez utóbbi eszközt, de majd látjuk alább, hogy a drót mennyire nem pásztor. A pásztor nélkül legelő jószág ugyanis sok mindent csinál másképp mint a pásztorolva legeltetett. Sok esetben természetvédelmi szempontból károsan viselkedik, és az állatjóléti problémák is jelentősek. És ne feledjük, pásztorok nélkül a kultúránk egy fontos szelete is el fog tűnni, például az a tudás, hogy az ember számára ehetetlen fűből hogyan lehet ízletes húst előállítani, méghozzá fenntartható módon, a biológiai sokféleséget is gondolva.

A természetvédelem már korán észrevette, hogy a pásztoroktól sokat tanulhat a gyepokről, azok dinamikájáról, kezeléséről, és már korán tudatosult, hogy pásztorok nélkül sokkal nehezebb lesz megvédeni számos ritka állat- és növényfajunkat. De tesz-e eleget a hazai hivatásos és civil természetvédelem, illetve a kutatói és a tágabb társadalom, hogy a pásztoroló legeltető állattartás és a pásztorok megtalálják helyüket a 21. század gyorsan változó világában?

Ha a pásztor nem áll a jószág elé, az akkor csak azt legeli le, amit szeret

Fotó: Molnár Zsolt

A PÁSZTOROLÓ LEGELTETÉS

A hagyományos pásztoroló legeltetés egy ősi tájhasznosítási mód, és egyben egy hatékony módszer a természetközeli állapotú területek kezeléséhez. Hiszen a pásztor képes megfelelő módon legeltetni a legelő haszonállatokat. Nem legelni hagy, hanem legel-tet! Teszi ezt úgy, hogy a haszonállat egészséges ételmet, gazdasági hasznot termel. A pásztorok munkájukkal, vagyis a legeltetéssel egyben meghatározzák az adott táj arculatát, ők a „mozgatórugók”.

De mi is a különbség a legeltetés és a legelni hagyás között természetvédelmi szempontból? A pásztoroló legeltetéskor egy folyamatos, de fokozatos, időben elhúzódó, szelíd hasznosítás történik. A pásztor a legelő adottságaihoz igazodva irányítja, legelteti a haszonállatokat. Minden időszaknak és területnek megvan a maga legelő „mezője”, hol a tippán, hol a pipaszurkáló, hol a nád – ahogy a pásztorok mondják. A pásztor látja azt, hogy a haszonállat mit, mikor, mennyit és miért kell legeljen annak érdekében, hogy a lehető legjobb kondícióban legyen. A pásztor közben ápolja is a legelőt. A legelő haszonállatok szá-

mára kevésbé ízletes növények, szúrós gyomok, az ún. szamar-tüskök kivágásával elvégzi a legelő gyomtalanítását. A villany-pásztorban legelő haszonállatoknál a pásztor hiánya miatt ezek a dolgok kevésbé érvényesülhetnek.

És mi a különbség a legeltetés és a legelni hagyás között állatjóléti szempontból? A legeltetést végző pásztor folyamatosan figyel, monitorozza a legelő állatokat, így időben észleli, szükséges-e valamilyen állategészségügyi beavatkozást végezni. Látja például a jószág kondícióját, azt, hogy hogyan hasznosítja a legelőt, meg tudja rendesen itatni az állatokat, figyel, hogy az újszülött borjú rendesen szopik-e. Az odafigyelő, szakszerű munkának az eredménye például szarvasmarha esetében a leválasztott borjú magas aránya. Ha ez a szám 100 anyatehéntől 90 borjú és nem 60, az jelentős hasznot, anyagi bevételt jelent. És az sem mindegy, hogy hány kilós a leválasztott borjú, hiszen a marhát súlyban mérik! A villanypásztorban legelő haszonállatoknál a pásztor hiánya miatt lényegesen csökken a pénzbevétel is. Számításaink szerint 150 húsmarha, illetve 350 anyajuh felett a szükséges két pásztor alkalmazása anyagilag is nyereséges.

Példásan rendbentartott itatóhely, ahol jószágához és pásztorhoz méltó módon lehet itatni

Fotók: Hoffmann Károly

Tájba illő, mégis 21. századi felszereltségű pásztorszállás, ami megbecsülést ad a pásztoroknak

A PÁSZTOROK ÉS A TERMÉSZETVÉDELEM

Felmerül azonban egy fontos kérdés: a jó pásztor egyben jó természetvédő is? Legtöbbször igen, mert a munkájával hozzájárul a természetközeli gyepterületek jó állapotban való tartásához. A pásztorok sok információval is segítik a természetvédők munkáját, például a megtalált tűzokfészkek kapcsán. Sokszor viszont más érdekei vannak a pásztoroknak mint a természetvédőknek: például a pásztor kevesebb vizet szeretne tavasszal visszatartani a legelőn vagy szeretné, ha kevesebb bokor lenne a legelőjén. A két szakma egymásra utalt, tehát egymást kell segítenie. A természetvédőknek a pásztor, a pásztoroknak a természetvédőt. A két tudásrendszer (a tudományos természetvédelem és a hagyományos pásztorlás) együtt alkot olyan tudást, amire szükségünk van a természetvédelemben. Annak érdekében, hogy a két tudásrendszer egymással együttműködhessen, először is szükséges a másik felé irányuló, a másik tudásrendszerét elismerő tisztelet. Szükséges továbbá a másik tudásrendszerének legalább alapszintű megismerése. Így lehetséges a két tudásrendszer közötti közös nevezők megtalálása, ennek tudatában a gyakorlatban történő alkalmazása. Fontos megemlíteni, hogy a pásztorok is tesznek azért, hogy bemutassák tudásukat és az „Egy délután a legelőn Máté János gulyással” című filmet, amelyeket a pásztorok a Magyar Tudományos Akadémia kutatócsoportjával készítettek.

A PÁSZTOR MEGBECSÜLÉSE

És amit senkinek sem szabad figyelmen kívül hagynia: a pásztor is ember, emberszámba kell vennie mindenkinek. Hogy ez egyértelmű? Sokszor mégsem valósul meg! Az emberszámba vétel a pásztorok megbecsülését jelenti, anyagi és erkölcsi értelemben egyaránt. A munkáját jól végző, felelősségteljes pásztor megfelelő anyagi juttatásban illik részesíteni. Fontos a szakmaiság, a tudás elismerése, hogy büszke lehessen arra a pásztor, hogy ebből a munkából tud megélni. A pásztor érdekeltsége a jó munkában lényegesen növelhető, ha például a saját jószágját is legeltetheti a gazda haszonállataival együtt. Ez egy régi módszer, kár, hogy feledésbe ment. Ezentúl illik megfelelő körülményeket biztosítani a pásztor munkájának elvégzéséhez, hiszen nagy, pénzben is kifejezhető értékre felügyel. Ez többek között a legeltetéshez kapcsolódó infrastruktúra megfelelő kialakítását jelenti. Például legyen egy jó állapotban lévő épület, amely méltó pásztorszállásként szolgál vagy éppen megfelelő nagyságú karám az állatok éjjeli helyben tartására. Egy gémeskút mint egyedi tájérték tájképi szempontból lehet szép, de csak akkor van értelme, ha ténylegesen betölti itatási funkcióját. Ez azt jelenti, hogy ki van takarítva, a téglasorok és a felépítmény jó állapotban vannak, és nagy vályúk biztosítják a legelő jószágállomány számára az ivóvízhez való jó hozzáférést.

A pásztor feladata, hogy jól tartsa a jószágot, irányítsa a legelést, ügyeljen az állatok egészségére

Fotó: Molnár Ábel

A VILLANY MINT PÁSZTOR?

Térjünk vissza még arra, hogy miért is nem jó pásztor a villanypásztor. Elsősorban azért, mert a villanypásztor nem váltja ki a pásztor jelenlétét, nem észleli időben a jószág betegségeit, nem figyeli annak legelését, kondícióját. Tehát állatjóléti problémák adódhatnak alkalmazásakor. A villanypásztor jellemző tulajdonsága az, hogy ellenőrizni kell az állapotát (például, hogy elszakadt-e a drót), ill. a drót alatt rendszeresen le kell kaszálni a fűvet, hogy ne keletkezzen zárlat. A rendszeres ellenőrzés és áttelepítés során természeti zavarás lép fel, vizes talajállapot esetén például gyepösszevágás. A villanypásztor tájképi és

vadgazdálkodási szempontból is problémás. A villanypásztorral körülfűrt területen a jószág úgy legel, hogy nincs irányítva. Azt legeli, ami számára legízletesebb. A legízletesebb, legjobb „haszonmező” lelegelésével az azt alkotó növények nem képesek magot érlelni. Így azok visszaszorulása törvényszerű. A kevésbé ízletes növények közben magot érlelnek, lassan felzaporodnak. Sokszor a villanypásztorral körbevett jószág nem lelegeli, hanem letaposza a legelő mezőt, így a taposási kár is jelentős lehet. Mindezek miatt a villanypásztorban legelő és a pásztoroló legeltetéssel hasznosított gyep szerkezetében szemmel láthatóak a különbségek.

Fotó: Hoffmann Károly

A villanypásztor rendszeres ellenőrzése terepjárával – nyomokat hagy, kárt okoz

Fotó: Molnár Ábel

Sok növény- és állatfaj számára nem mindegy, hogyan folyik a legeltetés

A pásztorok és természetvédők sokat tanulhatnak egymástól a legeltetésről, illetve a természetvédelmi kezeléstről

Fotó: Varga Anna

MIT TEHETÜNK?

Összefoglalva elmondható, hogy fontos és egyben izgalmas kihívás a hagyományos pásztoroló legeltetés megőrzése, illetve adaptálása a 21. századhoz. Ennek érdekében több dolgot is tehetünk. Íme néhány:

- emberi megbecsülés, tisztelet és érdekeltté tétel: A pásztorok megbecsülésének felismerése lehet az egyik legfontosabb dolog a pásztorság mint szakma megmaradása érdekében. Tiszteletet érdemelnek azok, akik ezt az életformát kapták elődeiktől, vagy választják hivatásul. A megbecsülés és tisztelet kimutatásának jó megnyilvánulása lehet a pásztor érdekeltté tétele, amely újabb motivációt biztosít a munka jó elvégzésére.
- szabályozók és ellenőrzésük: Fontos a legeltetési állattartást szabályozó környezet pásztorbarátabb átalakítása, ahol

cél a jó szakmai tudással rendelkező pásztor alkalmazása a minőségi, értékteremtő termelés érdekében. Egy olyan rendszer kialakítása, ahol prioritás a legeltetési állattartáshoz szükséges emberi feltételek és infrastruktúra megfelelő kialakítása. A rendszer ne csak a meglévő jószágállomány meglétét, hanem a jószágállománnyal foglalkozó, a legeltetést végző pásztorok tényleges alkalmazását, és életkörülményeit is ellenőrizze.

- utánpótlás: A magyarok egyik ősfoglalkozásának eltűnése és a kiemelkedő biológiai sokféleséggel bíró területek megmaradása érdekében szükséges egy komoly szakmai háttérű pásztorokképzés elindítása, ahol elismert pásztorok, agrármérnökök, állatorvosok és természetvédők egyaránt tanítanak. Csak így van reális esély a megfelelő számú és szakmai tudással rendelkező pásztorutánpótlás biztosítására.

*Ha Ön, kedves Olvasó tud mindezekben segíteni, kérjük, tegye meg!
Ezzel a kultúránkért és a természeti értékeinkért is sokat tud tenni.
Így fogalmazott egy pásztor: „hogy lássák az emberek, hogy ez is tudás!”*